

Hibridizarea învățământului – o soluție de viitor?

– O cercetare comparativă offline versus online –

Mihaela BEȚIU

UNATC „I.L. Caragiale” București, România
mihaela.betiu@unatc.ro

Abstract: In the fields of Theatre Performing Arts and Film and Media only some of the specializations are theoretical, most of them being eminently practical, based on active-participatory methods and self-experimentation. Research specific to the actor's art, choreography, (theatre, film and TV) directing, scenography or the art of puppetry has at its center the human body and, in the case of online education, the emphasis is formally shifted to its image. In other words, the challenge is huge and the long-term impact of this type of education cannot be yet quantified. The article „Hybridization of Education – A Solution for the Future?” is a research related to the advantages and disadvantages of offline education versus online education from the point of view of the acting teacher and her students, a generation whose training began online in the context of the 2020 pandemic, later also benefiting from face-to-face classes. Following the analysis of the Top 5 advantages and disadvantages of both types of education, the evaluation criteria used were evident, highlighting: the criterion of social affiliation, the criterion of physical performance, the criterion of health effects, the financial criterion, the technical performance criterion, the time management criterion, that of accessibility, comfort, direct experience, cognitive development, emotional development, artistic performance, the criterion of general learning ability, that of creativity development, the criterion of professionalization. The analysis of the results leads to the conclusion that, despite a number of benefits of online learning, the benefits of direct learning are still major. Online education is and remains a replacement for the direct way of communication, a substitute with a second choice function, with multiple disadvantages related to the quality of the educational process as a whole. In the future, offline-online hybridization will be chosen, but this should only be done for courses with content that can be transmitted and received in this manner, following a carefully conducted research. Education and consequently the ways in which it is achieved is responsible for shaping the future of humanity.

Keywords: online teaching, offline teaching, advantages, disadvantages, substitute methods, direct methods, criteria of judgment of differences, research, contact-based teaching, hybrid teaching.

9 martie 2020. Ceea ce părea la început doar o perioadă necesară de reclusiune sau, să-i spunem, de relanzare a vieții, o perioadă în care planeta avea să respire un aer mai curat, căci urma să o poluăm mai puțin diminuându-ne considerabil deplasările, a devenit treptat cu totul altceva. Putem spune că trăim timpuri cât se poate de interesante, pentru unii de-a dreptul alarmante, prevestitoare ale unor schimbări ce pot deveni dramatice dacă ne vor influența libertatea personală. Libertatea ne era deja amenințată crunt de autodistrugerea care a devenit un program selectat cu încăpățănare și transmis consecvent generațiilor noi – expansiunea fără limite și voit fără soluții a „civilizației” plasticului, consumerismul exacerb și distrugerea neîntreruptă a pădurilor de-a lungul secolului al XX-lea ne-au aruncat într-un haos ce riscă să devină major și care este adevăratul război împotriva umanității și planetei. În acest context, pandemia 2020 părea un semnal de alarmă binevenit. Dar, după mai bine de jumătate de an, o serie de întrebări își cer tot mai acut răspunsul. Una dintre întrebări se referă la noua modalitate de învățământ – învățământul *online*. Trecerea bruscă, fără a avea o minimă pregătire tehnică, la predarea *online* a născut provocări pe măsură. Pe de o parte, profesorii și studenții au fost nevoiți să se acomodeze instant cu tehnologia necesară (unele platforme *online* sunt mai eficiente ca altele), iar epoca celor neadaptați la calculator și smartphone s-a încheiat subit (și pentru totdeauna probabil). Pe de altă parte, profesorii au trebuit să adapteze atât conținuturile la noul mediu de comunicare, cât și tehnicile didactice, strategia didactică în toată complexitatea ei.

Desigur, fiecare domeniu educațional are propriile sale strategii didactice care presupun îmbinarea originală, adaptată caracteristicilor grupului de lucru (clasei de elevi), a elementelor procesului instructiv-educativ. Dar, în situația nou creată, a devenit foarte importantă contextualizarea strategiei, iar îmbinarea elementelor procesului instructiv-educativ a devenit unică. Cu alte cuvinte, profesorii s-au adaptat contextului și, pentru

unele materii, au produs o programă nouă, adaptată învățământului *online*.

În domeniile Teatru și Artele spectacolului și Cinematografie și Media doar câteva dintre specializări sunt teoretice, majoritatea fiind eminamente practice, se bazează pe metode activ-participative și experimentare proprie. Cercetarea specifică artei actorului, coregrafiei, regiei (de teatru, film și Tv), scenografiei sau artei teatrului de păpuși are în centrul său *corpul uman*, iar, în cazul învățământului *online*, accentul se deplasează formal pe *imaginea* acestuia. Provocarea este imensă cu alte cuvinte, iar impactul pe termen lung al acestui tip de învățământ nu poate fi cuantificat încă. Studiul în condițiile *face to face* pentru specializările celor două domenii artistice specifice universității noastre presupune organizarea în grupuri de lucru – clase de studenți împărțiți pe grupe sau distribuții (în cazul Facultății de Teatru) sau clase de studenți împărțiți pe grupe sau echipe de filmare (în cazul Facultății de Film). Lucrul în grup (interacțiunea directă între studenți), interacțiunea directă studenți-profesor și utilizarea concretă a mijloacelor didactice (obiecte, costum, decor, pian, cameră de filmat etc.) este modalitatea specifică învățământului teatral și cinematografic. Așadar, este evident că procesul de învățământ a întâmpinat provocări fără precedent deoarece acesta se baza pe activități practice și interacțiune directă. Pentru anul I, semestrul I al unei clase de Arta actorului, de exemplu, *Obiectivele de etapă* rămân aceleași – capacitatea totală individuală a studenților, redescoperirea componentei naturale, reactivarea simțurilor, dezvoltarea inteligențelor multiple, creșterea abilităților corporale ca poartă spre inteligența „scenică”, potențarea comunicării intrapersonale, potențarea comunicării interpersonale, a inteligenței relaționale (ca pregătire pentru relațiile scenice), accesarea potențialului de vulnerabilitate, descoperirea mecanismului logic specific etc. Metodele specifice *învățământului online* însă erau utilizate până acum prin prisma funcției lor de școlarizare

substitutivă sau de realizare a învățământului la distanță în cadrul facultăților cu profil teoretic, niciodată nu fuseseră utilizate în cadrul facultăților de artă, unde contactul direct nu a fost niciodată de nerealizat, iar metodele sunt eminamente practice. Așadar, fără „preparație”, fără o etapă de testare și cercetare, profesorul a trebuit să treacă direct în mediul online. Provocarea cea mai mare pentru profesorul-practician adresându-se unor studenți-practicieni a fost adaptarea metodei de lucru astfel încât, în ciuda faptului că subiecții comunicării se vedeau doar prin intermediul ecranului de calculator, tehnicile să rămână practice, exercițiile concrete. Un singur avantaj, din start: studenții 2020 sunt generație digitală și, cu unele excepții totuși, s-au adaptat rapid, au avut suficiente cunoștințe TIC ca să poată crea ei înșiși întâlnirile online. Dar comunicarea este reală? Se întâmplă efectiv? Este informația transmisă receptată și înțeleasă? Metoda aceasta de învățământ își realizează scopul? Își îndeplinește funcția cognitivă de dirijare a cunoașterii astfel încât studentul nu numai să preia informații, ci să-și însușească cunoștințele în mod real, organic, prin procese psihice și emoționale ce au loc acum și aici, în timp real?

La începutul predării în mediul online toți cei implicați în procesul de comunicare au resimțit o frustrare profundă legată de lipsa contactului direct. Cursanții își exprimau această frustrare chiar de la început și, cu toate astea, până la finalul cursului, majoritatea afirmau: comunicarea online era mai bună decât lipsa oricărui mod de comunicare. Am să citez în continuare dintr-un interviu ce mi-a fost luat cu ocazia conceperii lucrării de disertație (sesiunea iunie 2020) a Laurei Ghiuru, studentă a masteratului interdisciplinar Ped-ArtE¹: „Aș vrea să subliniez un moment esențial al procesului de adaptare la predarea on-line. Există, dată fiind condiționarea tehnică, un

dezavantaj major al acestui tip de comunicare: ne vedem unii altora capul, maxim și bustul. Ori, creierul uman procesează imaginea întreagă a interlocutorului. În plus, *mai mare valoare are în comunicare non-verbalitatea, mimica, gestica, energia transmisă decât înseși cuvintele*². De aici senzația teribilă de *inconfort* pe care am resimțit-o la primele cursuri. Lupta pentru adaptare a fost mai grea la început, dar mai ușoară cu fiecare oră (precizez un detaliu deloc de neglijat: după primele două-trei cursuri îmi era rău fizic, îmi resimțeam condiția asemănătoare cu a unui pușcăriaș, simțeam că nu transmit suficient, lipsa contactului direct mă vampiriza energetic). Progresul a venit însă brusc, într-o zi în care m-am enervat când unul dintre studenți nu putea comunica cu noi, nu putea transmite real, nu reușea să fie credibil într-un exercițiu de conflict... Și atunci am preluat textul lui cu cuvintele mele și am încercat să intru eu în conflict cu el, eram eu acel partener care în situația dată de text provoca o reacție organică de ceartă. Ceilalți au izbucnit în râs și cu toții am simțit că se poate, că, iată, am comunicat credibil, că ne-am certat într-adevăr. Cu alte cuvinte, *o motivație interioară sporită* a crescut și capacitatea de asumare a situației date (de textul dramatic ales) și a crescut, implicit, capacitatea de auto-exprimare, de percepție, de transmisie... Din acel moment, am simțit mereu nevoia să vorbesc mai tare, să gesticulez poate mai puternic, să determin în partenerii mei o reacție mai puternică și să creez loc pentru orice tip de manifestare din partea lor, atâta timp cât este necesară și rezultă organic în urma procesului de comunicare dintre noi. Au existat apoi nenumărate momente în care am râs cu tot grupul și câteva în care chiar am plâns. Acest progres al grupului în adaptare la comunicarea în mediul online a determinat, la distanță de numai câteva cursuri, progrese personale importante ale studenților mei. Lucru confirmat prin feedbackul pe care l-am dat chiar

1 Masteratul interdisciplinar *Pedagogii alternative și Artă teatrală în educație* este realizat de Universitatea din București, Facultatea de Psihologie și Științele educației în consorțiu cu UNATC „I.L. Caragiale” București.

2 Cercetările din domeniul comunicării consideră în general că numai 7% din comunicare se face cu ajutorul cuvintelor, 38% prin caracteristici paraverbale (ton, ritm, intonație) și 55% prin alte aspecte non-verbale.

atunci și de încrederea sporită (în sine, în mine și în sistemul de lucru) cu care au funcționat din acel moment.

Curând, toate cursurile au început cu replica: *Mă bucur să vă văd!* Și s-au terminat cu: *Felicitări pentru azi! De-abia aștept să ne reîntâlnim!*

Aceste concluzii mi-au fost confirmate de studenții de diferite vârste care mi-au împărtășit că, datorită cursurilor, au putut evada din cotidianul care părea deseori departe de normal, amenințând foarte multe aspecte ale vieții noastre și, mai ales, că au resimțit că nu sunt singuri, închiși, părăsiți, că, iată, pot comunica cu semenii lor, pot învăța, pot progresa.”³

În același interviu, la întrebarea Laurei Ghiuru *Cât de pregătiți considerați că sunteți profesorii (dvs.) pentru predarea online?* Am răspuns enumerând provocările pe care le-am întâlnit în mod direct: „Am să răspund povestind experiența mea... De altfel, sunt sigură că și alți profesori au trecut cam prin aceleași etape ca și mine... La începutul pandemiei m-am simțit total nepregătită pentru această provocare. Nu aveam decât cunoștințe minime despre Skype, nu auzisem de Google Meet sau Zoom... Dar, curând, cu ajutorul informaticianului UNATC și apoi al studenților, care, desigur, generație digitală, s-au adaptat mai ușor, lucrurile au început să funcționeze.

Un alt aspect pentru care nu eram pregătită a fost focusul pe persoana mea. Indiferent de platforma pe care îți susții cursurile, o căsuță pe ecran îți aparține. Când vorbești, îi vezi pe toți ceilalți, dar și pe tine... Asta mă incomoda teribil la început pentru că eram tentată să mă observ, să mă analizez cu imboldul de a mă corecta (De ce nu stau mai dreaptă, de ce mă strâmb când nu aud bine, când nu deslușesc suficient mimica celui alt, de ce... etc.)... Și, după câteva cursuri în care mă luptam cu această teribilă tentație de autoanaliză, am reușit să mă acomodez și am zis: De ce...? De ce...? Pentru că așa mă exprim

eu întotdeauna, numai că e prima dată când mă văd. La o filmare, de exemplu, îmi coordonez mai bine și mai ușor expresia pentru că existența mea acolo este determinată de cerințele unei situații date de text, de relația cu partenerul, de rol... Și, pentru filmări, am ceva experiență... Treptat, însă, am căpătat experiență și în domeniul cursurilor online. Fiecare oră lucrată adăuga plus valoare, sporea capacitatea mea de comunicare, de ascultare, de preluare, de procesare și de răspuns... Odată ce am avut capacitatea de a mă accepta (pentru că niciun actor nu este suficient de mulțumit de vocea sau de expresia sa, când se aude înregistrat sau se vede filmat), odată ce am gândit: Asta sunt eu, așa mă exprim, așa vorbesc eu, așa gesticulez eu și am adăugat: Hai, depășește șocul! Lasă-te să funcționezi organic! Dă-ți voie să FII! ... odată ce am gândit astfel, am evoluat și evoluția mea i-a ajutat apoi și pe ceilalți să se deschidă.

S-a mai întâmplat, de asemenea, fără să-mi propun, și alt fenomen, altă dovadă de adaptare: treptat, căsuța cu imaginea mea a devenit o căsuță la fel ca celelalte și mă adresam tuturor acum (neglijând voit aspectul imaginii-ogindă). Altă etapă a fost momentul când am început să folosesc în mod profesionist căsuța cu imaginea mea – adică așa cum este util *controlul* atașat camerei de filmat, unde ochiul directorului de imagine sau regizorului de film fac observații și corecturi. Așadar, în cele din urmă, experiența m-a ajutat să mă profesionalizez în plus, atât pe latura artistică, cât și pe cea pedagogică. Cu fiecare oră predată, capacitatea mea de comunicare, specifică anume acestor cerințe tehnice noi, a crescut. Sunt sigură că mai este loc și pentru alte descoperiri, dar sper în același timp să ne putem întoarce la predarea față-în-față cât mai curând. Pentru că viața este, în fond, față-în-față, contactul direct forma cea mai firească de comunicare, iar funcția socială una din cele mai importante laturi ale procesului didactic.”⁴

3 Lucrarea de disertație *Folosirea Jocului teatral non-verbal în educația online*, masterand Laura Anca Ghiuru, prof. coordonator: conf. univ. dr. Mihaela Bețiu, pag. 80

4 Lucrarea de disertație *Folosirea Jocului teatral non-verbal în educația online*, masterand Laura Anca Ghiuru, prof. coordonator: conf. univ. dr. Mihaela Bețiu, pag. 79

Spuneam că profesorii au fost nevoiți să schimbe strategia didactică pentru trecerea de la învățământul direct la învățământul „mijlocit” cu ajutorul acestui suport tehnic audio-vizual – *calculatorul*. Un alt tip de provocare întâlnită a fost legată de metoda didactică utilizată, deoarece metoda specifică artei actorului (și a tuturor profesiilor practice din zona artelor spectacolului) este bazată pe *rezolvarea de probleme*. Conținutul nu este livrat spre a fi preluat, ci se lucrează prin intermediul unor tehnici specifice – exerciții de improvizație și jocuri teatrale – pe care studentul le parcurge prin implicare individuală în cadrul grupului de lucru și care au efect revelator, au darul de a induce descoperiri proprii ale principiilor artei actorului și determină declanșarea intuirii tehnicilor specifice. Metoda didactică specifică problematizării pune în mod direct studentul în fața unor dificultăți create în mod deliberat. Depășind aceste dificultăți (probleme de rezolvat), studentul învață ceva nou prin efort propriu și cu beneficii personale (în mod special aș sublinia faptul că studentul simte că a descoperit el însuși o idee, un principiu, o tehnică, nu că i-a fost livrată, și bucuria descoperirii personale are darul fantastic de a declanșa plăcerea de a experimenta mai departe personal și în mod concret probleme noi). Pentru exemplificare, aș alege un exercițiu de arta actorului pe care l-a condus drd. Victor

Bădoi în primul semestru al anului I (promoția 2020-2021) – „*Gardul electric*”. Exercițiul presupune construirea unui gard improvizat (o sfoară legată la aprox. 110 cm înălțime între două cozi de mătură, atașate de două scaune aflate la aprox. 3 m distanță) despre care li se spune studenților că este un gard electric. Toți membrii grupului se află de o singură parte a gardului, în cerc, cu fața la interior, ținându-se de mână și trebuie să treacă fără să piardă contactul cu partenerii, în partea cealaltă a gardului. Precizări: Este gard, poate fi traversat numai pe deasupra – lucru care nu li se spune de la început, ci îl descoperă pe parcurs și, dacă dau drumul mâinii partenerilor sau ating gardul, exercițiul se reia. Punctul de concentrare este la început setat pe gardul electric. Fiecare jucător caută modalități de a se mișca fără să piardă mâna partenerului și fiecare va încerca, pe rând, să sară peste gard fără să-l atingă. Când nu vor reuși individual, în urma unui șir foarte lung și divers de încercări, își vor seta un nou punct de concentrare pe stabilirea unei strategii a grupului. Dificultate ridicată de profesor: nu au voie să vorbească între ei, să se sfătuiască, ci vor comunica non-verbal (s-a permis și un minim de comunicare prin semne). Și abia acum sunt pe drumul bun. Grupul a reușit (cu nenumărate reluări și schimbări de strategie) să treacă dincolo abordând diferențiat pe fiecare în parte: un băiat cu inițiativă s-a așezat

Gardul electric, fază de început – studenții caută strategii de rezolvare a problemei

într-un genunchi, pe acel genunchi a pășit o persoană mai ușoară din grup și a sărit peste gard (păstrând contactul mâinilor și neatingând sfoara) și tot așa, unii sărind chiar de pe două picioare dincolo, iar alții, mai robuști, li s-au pus la dispoziție genunchii a doi parteneri etc. Exercițiul are mai multe obiective, dar principalul este legat de avantajele lucrului în grup, de obținerea unei cooperări superioare pentru rezolvarea comună a unei probleme, de învățarea directă, prin testare, a tehnicii concesiei, de comunicarea între membrii echipei la nivel non-verbal (comunicarea verbală fiind total exclusă).

Un astfel de exercițiu este posibil numai în învățământul offline participarea fiind nemijlocită, directă, implicarea corporală totală, rezolvarea sa cerând prezența fizică într-un spațiu fizic comun. Cu alte cuvinte, în lipsa unui asemenea tip de experiență, în online, profesorul ar fi nevoit să explice principiul esențial al concesiilor și cooperării pentru rezolvarea unei probleme comune verbal sau prin intermediul unor exerciții care implică verbalitatea. Ceea ce e fundamental altceva! Excluzând experiența directă, excludem și inteligența corporală în mare măsură. Bazându-ne atât de mult pe inteligența rațională în comunicarea online, am fost puși în fața faptului că studenții aveau hibe uriase când, ieșind din carantină, ne-am întâlnit face-to-face pentru câteva zile. Mentea lor făcea reglaje continue, tot ceea ce experimentau direct provoca nevoia verificării cu ceea ce știau din experiența anterioară de o lună de online, au devenit necesare unele discuții și explicații care să producă corecții acolo unde lucrurile au fost înțelese inexact (sau distorsionat), a fost o perioadă *sine qua non* de verificare cu realitatea nemijlocită de tehnică.

Dezvoltarea tipurilor de inteligență emoțională este de asemenea afectată de lipsa contactului fizic deoarece modul cel mai eficient de exersare este tot experimentarea prin contact fizic direct, chiar corporal în cadrul unor exerciții specifice. Astfel se produc *reglaje* importante care, în online, s-ar face tot prin intermediul vorbelor, deci cu aproximație. Un exemplu de exercițiu care activează inteligența corporală (inteligența emoțională și pe cea relațională totodată) este *Un singur punct de contact* în care studenții lucrează câte doi și au ca temă să se miște continuu în limitele spațiului dat, iar ca Punct

Gardul electric, fază de început – prima depășire a obstacolului

Gardul electric, finalizare – ultimii trei jucători trebuie să depășească obstacolul

de concentrare păstrarea unui singur punct de contact între corpurile lor, punct ce va fi mobil, în continuă mișcare și neîntrerupt (desprinderea nu este permisă). Contactul acesta produs în spațiul personal al individului produce o experiență unică, studentul are de depășit dificultăți legate de mișcarea continuă proprie și de urmarea fluentă a partenerului, dificultăți legate de cine conduce exercițiul – inițial unul dintre cei doi are tendința de a conduce excesiv, fără concesiune, iar profesorul intervine cu o indicație pe parcurs în care sugerează: *Ascultă-*

ți partenerul! Urmează mișcarea pe care o propune! Nu încerca să anticipezi, ci urmează-l pe el! Și, dacă fiecare face acest lucru, rezultatul va fi acela al unei comunicări non-verbale, corporale și, implicit, emoționale, superioare în care, deși nimeni nu conduce, fiecare acționează, iar *noua ființă* născută din întrepătrunderea celor două corpuri există, se mișcă continuu, funcționează organic. O altă etapă a exercițiului pe care am dezvoltat-o la un moment dat lucrând cu o grupă foarte talentată de studenți are chiar această denumire – *Ființa* (se face în picioare, în mers, eventual din mișcare browniană și poate surveni, de asemenea, imediat după *Un punct de contact*). Doi parteneri se mișcă umăr la umăr prin întregul spațiu, creează o ființă nouă ce se deplasează conform propriului ritm, propriilor necesități. În ambele variante ale exercițiului partenerilor li se spune la un moment dat: *Nu mai iniția! Urmează-l pe cel care te urmează!* Este o percepție, o „ascultare” a partenerului la nivel

Curs hibrid – anul I, semestrul I
Printre studenți, laptopul care face conexiunea cu studenții aflați în carantină.

superior, exact ca la exercițiul-macă *Oglinda*⁵, și, în felul acesta cei doi încep să comunice real la nivel corporal, emoțional și mental, înțelegând în mod *organic* adevăratele sensuri și beneficii ale comunicării. Făcând acest exercițiu în cadrul unui proiect european ce se adresa creșterii abilităților de comunicare ale profesorilor, unul dintre aceștia mi-a spus: încerc de 30 de ani să explic elevilor și copiilor mei ce înseamnă să comunici, să colaborezi și abia acum descopăr un exercițiu care te face să înțelegi totul într-o clipă. Este meritul tehnicilor teatrale prin latura lor eminamente fizică, corporală, directă.

Și, ca să ne întoarcem la tema articolului, este evident că prin mijloacele de comunicare online aceste lucruri se pierd, contactul fizic fiind imposibil, comunicarea fiind redusă exponențial. De aceea, o altă provocare pe care o întâlnește profesorul în predarea online este o algoritmizare diferită a procesului de învățământ, o reordonare a programei în funcție de mijlocul eminamente vizual la dispoziție, renunțarea la anumite exerciții care cer prezența fizică într-un spațiu comun și adăugarea unora care presupun lucrul individual sub coordonarea vizual-verbală a profesorului. Se vor adăuga și exerciții în care doi parteneri vor lucra împreună sau chiar tot grupul în sistem cascadă (unul lucrează cu un obiect, îi schimbă identitatea și partenerul „preia” acel obiect, îl transformă și îl „dă” mai departe). În cazul exercițiilor de improvizație ce implică verbalitatea sau al scenelor de doi specifice anului I se comunică mai lesne deoarece se înțelege mai ușor cine cui se adresează, dar apar delay-uri nenumărate, căderi de rețea, distorsionări ale sunetului etc.

Pentru a identifica *provocările legate de învățământul online* și din punctul de vedere al celor instruiți, am declanșat o cercetare cu ajutorul studenților de anul I Arta actorului.

5 Exercițiu specific metodei improvizației teatrale create de **Viola Spolin** și care este bază pentru multe alte exerciții în care ne sunt activați neuronii-oglină, cei responsabili de capacitatea noastră de imitare, de învățare, de empatizare.

Metodologia cercetării

Am cerut studenților să conceapă un TOP 5 al avantajelor și dezavantajelor ambelor tipuri de predare, cu posibilitatea de a răspunde și mai detaliat dacă sunt interesați.

Obiectivele cercetării:

- Identificarea avantajelor și dezavantajelor ambelor tipuri de învățământ din punctul de vedere al celor instruiți
- Identificarea unor avantaje și dezavantaje necunoscute cadrelor didactice
- Identificarea preferințelor studenților legate de forma de învățământ
- Identificarea preferințelor studenților legate de modalitatea de continuare a studiului (fizic, online sau hibrid).

Sursele cercetării sunt chiar promoția 2020-2023 care a avut experiența unui semestru online în clasa a XII-a și care au dat examen de admitere face-to-face, apoi au avut o singură zi de școală directă și, în urma unor contaminări cu noul coronavirus, au intrat în carantină și au lucrat o lună online. După două săptămâni de cursuri face-to-face cu toate normele de protecție necesare, cursurile au revenit la forma online în urma unei noi serii de contaminări, revenind ulterior la întâlnirile fizice, când acest lucru se putea face în siguranță.

Eșantion – 25 de respondenți.

Prezentăm în continuare selectiv câteva dintre chestionare:

(1) Avantaje face to face:

- Interacționăm mult mai bine unii cu alții.
- Ne conectăm mult mai bine.
- Obosim mult mai greu.
- Exercițiile se desfășoară mult mai eficient.
- Nu pierdem timpul.

Dezavantaje face to face:

- Riscul de a fi contaminat.
- Avantaje online:
- Risc redus de a fi contaminat cu virusul Covid-19.
- Este mai comod din anumite puncte de vedere.

Dezavantaje online:

- Suntem distrași ușor.

- Ochii și coloana au de suferit.
- Se pierde timp din cauza conexiunii instabile de multe ori.
- Șanse mai mici de a ne conecta unii cu ceilalți.
- Delay.

(2) Avantaje face to face:

- Înțelegi mai bine ce-ți zice profesorul, poate exemplifica.
- Comunici și colaborezi fizic cu ceilalți.
- Îți dezvolti mai bine aptitudinile.
- Ai avantajul mișcării, care e foarte important, poți să-ți menții o condiție fizică mai bună.
- Ai bucuria că faci parte dintr-un grup selectat.

Dezavantaje face to face:

- Nu există.

Avantaje online:

- Nu trebuie să parcurgem drumul până la facultate.
- Avem acces la mai multe materiale (cărți etc.).
- Avem la îndemână calculatorul, deci o sursă foarte mare de informație.
- Nu se întrerup cursurile când tușește cineva/merge la baie/etc.
- Ne putem concentra mai mult pe partea teoretică.

Dezavantaje online:

- Nu ne mișcăm suficient.
- Ne putem concentra mai bine la cursurile teoretice (nu funcționează la fel de bine exercițiile fizice).
- Nu avem parte de interacțiune umană reală.
- Ne pierdem concentrarea mai ușor, mai ales că apar probleme tehnice mereu.
- Nu ne simțim studenți, la facultate (lipsa seriozității facultății, putem fi îmbrăcați în pijamale și nimeni nu știe).

(3) Avantaje face to face:

- Ușurință în comunicare.
- Punerea în practică a cunoștințelor teoretice.
- Dezvoltarea spiritului de echipă.
- Ne obligă la o condiție fizică bună.
- Nu e nevoie de conexiune bună la internet.

Dezavantaje face to face:

- Nu putem lucra la fel de mult pe latura teoretică.

Avantaje online:

- Este mult mai comod.
- Mă pot trezi mai târziu.

Dezavantaje online:

- Nu ne mișcăm cât ar trebui.
- Stăm foarte mult cu ochii în ecran.
- Unii nu au conexiune bună la internet, alții poate nu au cu ce să plătească mereu.
- Nu se aude la fel de bine ceea ce vorbim.
- Nu putem face toate exercițiile pe care în mod normal, fizic, le putem face.

(4) Avantaje face to face:

- Interacțiunea fizică cu ceilalți;
- Înțelegerea propriului rol într-un grup;
- Posibilitatea de a face mai multe exerciții dinamice;
- Empatizarea cu ceilalți;
- Ne concentrăm și suntem prezenți în ceea ce facem.

Dezavantaje face to face:

- Trezirea mai devreme ca să plecăm de acasă, însă acesta nu este un dezavantaj real.

Avantaje online:

- Dormim puțin mai mult.

Dezavantaje online:

- Oboseala se acumulează foarte repede și te dor ochii.
- Statul pe scaun cu coloana strâmbă.
- Problemele tehnice legate de internet, cameră, microfon sau chiar lipsa unui laptop.
- Suntem distrași de telefon, televizor, zgomotele din casă, internet, deci ne pierdem concentrarea foarte ușor.
- Ne putem trezi cu 5 minute înainte de curs și nu înțelegem nimic toată ziua.

(5) Avantaje face to face:

- Posibilitatea de a interacționa fizic cu colegii.
- Faptul că înțelegem intențiile colegilor mai bine, comunicăm mai ușor unii cu alții, empatizăm.
- Suntem mai concentrați și mai activi în ceea ce facem la curs.

- Ne dezvoltăm capacitățile fizice mai mult, ieșim din stagnarea de acasă.
- Dezvoltăm o conduită specifică unui actor (spre exemplu: liniștea în timpul anumitor exerciții).

Dezavantaje face to face:

- ne deplasăm de acasă la facultate și transpirăm un pic mai mult decât acasă. Practic, niciun dezavantaj.

Avantaje online:

- putem prezenta și trimite proiecte mai ușor.

Dezavantaje online:

- Oboseala cauzată de calculator;
- Lipsa dinamicii în exerciții; stăm pe scaun și 4 ore uneori; pe termen lung sănătatea ne va fi afectată;
- Nu ne auzim corespunzător când vorbim; comunicare deficitară (căderi de rețea);
- Nu ne putem coordona cu ceilalți (dacă anumite exerciții cer sincronizare, este imposibil de realizat din cauza delay-ului).
- Nu ai loc să faci toate exercițiile fiind într-o cameră, la un birou.

(6) Avantaje face to face:

- Comunicare mult mai ușoară între colegi;
- Păstrarea atenției pentru o perioadă mai lungă de timp;
- Înțelegerea mult mai ușoară a jocurilor;
- Conectarea cu partenerii de joc la nivel mental, emoțional și chiar spiritual;
- Acumularea energiei personale cu cea a partenerului, lucru care aduce reușita exercițiilor.

Dezavantaje face to face:

- Nu cred că există.

Avantaje online:

- Deplasarea pentru colegii din alte regiuni nu este necesară, prin urmare le este convenabil din acest punct de vedere.

Dezavantaje online:

- Comunicare redusă între colegi;
- Dispariția concentrării după mai mult timp de stat cu ochii în calculator;
- Apariția oboselii mai devreme decât dacă am fi făcut față în față;

- Imposibilitatea de a face anumite jocuri (precum Samurai sau Ninja);
- Pierderea atenției în favoarea telefonului (ne este mult mai ușor „să stăm pe telefon” în online decât în offline).

(7) Avantaje face to face:

- Putem comunica, atât cu colegii cât și cu profesorii, putem participa la diverse activități sau proiecte pe grupe.
- Putem fi mai creativi.
- Ne menținem într-o formă fizică și psihică bună.
- În sala de curs puterea de concentrare este mai mare deoarece nu există distrageri și înțelegem mai bine ce ni se predă.
- Din punctul meu de vedere, în sala de curs studenților le este mai ușor să observe unde au probleme și, totodată, le este mai ușor să învețe cum să le depășescă.

Dezavantaje face to face:

- În online suntem forțați de împrejurări să citim mai mult.
- În online ni se dau teme de rezolvat pentru acasă și nu cred că am avea timp să le facem dacă le-am primi și când ne întâlnim față în față.

Avantaje online:

- Putem învăța partea teoretică a unei materii mai bine.
- Avem timp să citim, să parcurgem materialele video pe care ni le propun profesorii.
- Avem mai mult timp pentru temele, scrise sau filmate, pe care ni le dau profesorii de actorie.
- Școala este mai lejeră per ansamblu, dar asta nu te face fericit (nu vrei să treci prin ea „ca gășca prin apă.”)

Dezavantaje online:

- Nu putem pune în practică ce învățăm. Din punctul meu de vedere, este mai greu predat, dar și de înțeles.
- Școala online este mult mai obositoare. Ești distras de mediul înconjurător, este mai dificil să iei cursurile în serios.
- Cursurile online depind de conexiunea, de bună sau proastă calitate, la internet

și de device-urile fiecărui student și fiecărui profesor. Se creează uneori haos, fie pentru că se blochează conexiunea, fie pentru că vorbim unii peste alții etc.

- După un anumit timp devine frustrant să faci școală online; se dezvoltă în individ un sentiment de anxietate.
- Oamenii se dezobișnuiesc să empatizeze.

(8) Avantaje face to face:

- Pot lucra cu colegii mei și se creează o legătură reală cu aceștia și cu profesorii.
- Lucrăm cu profesorii mult mai bine și reușim să „prindem” mai bine ce ni se predă.
- Feedback-ul este mult mai corect, mai real.
- Ne încercăm cu o energie care ne rămâne și după curs.
- Simt că fac o facultate.

Dezavantaje face to face:

- Nu există dezavantaje.

Avantaje online:

- Mă pot trezi cu 10 minute înainte de curs.
- Pot să beau ceai continuu, pot să mă îmbrac oricum sau să-mi pun plapuma pe spate dacă mi-e frig.

Dezavantaje online:

- Nu simt că fac facultate pentru că nu interacționez cu colegii mei.
- Mă simt epuizată după cursuri.
- Este incomod să fac exerciții de mișcare prin cameră și să nu am certitudinea că le fac bine.
- Nu pot lucra corect exercițiile legate de voce, la Canto și Vorbire scenică.
- Mă simt moleșită, fără chef, frustrată că nu facem cursuri directe și mă întreb ce fel de actori o să fim cu facultatea online, dacă mulți din cei care au avut ocazia s-o facă fizic nu au reușit să se afirme?

(9) Avantaje face to face:

- Procesul de învățământ este mai eficient deoarece se respectă modul de lucru folosit înainte de pandemie.
- Omogenizarea grupului este mult mai ușor de realizat.
- Nivelul conversației este unul mult mai ridicat și mai rapid, deoarece nu se mai

ține cont de factori precum conexiunea la internet.

- Studentul are o libertate mult mai mare de exprimare, simțind că se află într-un mediu profesionist, nu în camera sa.
- Acțiunile studentului nu sunt limitate de camera dispozitivului de pe care acesta lucrează online. Astfel, imaginația sa nu mai este îngrădită.
- Se pot lucra exerciții ce nu pot fi adaptate în mediul online. Automat, are loc o evoluție atât exterioară, cât și interioară a studentului.

Dezavantaje face to face:

- Timpul petrecut pe drumul către facultate.

Avantaje online:

- Nu mai pierzi timp pe drumul către facultate. Astfel îți rămâne mai mult timp să rezolvi diferite teme sau treburi personale. Un avantaj mai ales pentru cei ce locuiesc departe de facultate, cum sunt eu, la 15 km.
- Economisirea banilor, deoarece nu mai cheltui în pauze cumpărând apă, mâncare etc.
- Libertatea de a lucra fără mască, având în vedere situația actuală ce este destul de delicată.

Dezavantaje online:

- Lipsa comunicării reale cu o persoană. Detașarea față de grupul din care studentul face parte din cauza lipsei posibilității de a lucra fizic și a-și privi colegul în ochi.
- Posibila instalare a unei stări anxioase, ce

poate conduce și la depresie. Studentul se simte singur și nu poate rezona cu un ecran precum o face cu un suflet aflat alături.

- Restrângerea posibilităților de a lucra eficient și din plin exercițiile ce țin de vulnerabilitatea studentului, atenția acestuia sau înțelegerea sa.
- Instalarea unei stări de monotonie ce distruge creativitatea studentului.
- Încetinirea dezvoltării studentului din cauza faptului că acesta nu poate lucra într-un regim normal.

(10) Unul dintre studenți a participat numai online la cursuri fiind în carantină de la începutul anului universitar: „Întrucât n-am apucat să particip fizic la cursuri, nu cred că pot efectua o comparație între cursurile offline și cele online, dar recomand oricui experiența prin care trec – aceea de a sta acasă urmărindu-mi colegii în timpul cursului fizic. Observ atât de multe lucruri pe care nu le-aș fi sesizat probabil dacă eram acolo, cu ei, simt că învăț observând, ceea ce nu mi se întâmplă de obicei. Se întâmplă uneori să-mi pierd atenția și să apară gândul plictiselii, dar la fel de repede îl fac să dispară. Faptul că urmăresc de acasă activitatea colegilor mei mă ajută la disciplina mea, pentru că observ momentele în care colegii mei devin civili, își risipesc energia și apoi încearcă să o caute din nou ca să continue exercițiul. Mă bucur când observ lucrurile acestea și mă frustrer că nu pot participa activ (acolo) la lucru.”

Analiza și interpretarea rezultatelor

În urma analizei Top 5 avantaje și dezavantaje ale ambelor tipuri de învățământ au devenit evidente criteriile de judecată cu care s-a operat:

Criteriul apartenenței sociale – studenții au remarcat că avantajul de a face parte dintr-un grup cu activități și obiective comune este sesizabil mai degrabă în învățarea face-to-face. A apărut și o nuanță interesantă – avantajul de a face parte dintr-un grup „selectat”, deci stima

de sine este potențată când ai devenit student în urma unei selecții (destul de dure) care a avut loc în examenul de admitere după criterii profesionale.

Criteriul performanței fizice – învățământul direct permite menținerea unei condiții fizice bune și, prin exercițiile specifice de arta actorului, abilitățile fizice sunt potențate, se dezvoltă proporțional cu numărul de ore lucrate, astfel încât în anumite privințe se atinge

performanța. La ex. menționat mai sus, „Gardul electric”, unii studenți au fost capabili, cu minim ajutor, să sară de pe două picioare peste un obstacol înălțat la 110 cm și să aterizeze corespunzător (detentă excepțională). Din lista de abilități fizice dezvoltate în offline precizăm dexteritatea manuală – în cazul jocurilor care implică aruncarea de mingi, bețe, sticle între parteneri sau suplețea și agilitatea mișcării (deprinse prin mers, stop, ocolire, freeze și alte comenzi) în cazul exercițiului „Mișcare browniană” / „Random walk” cum îl identificăm în varianta originală, în manualul Violei Spolin.

Criteriul efectelor asupra sănătății – preferințele tuturor se îndreaptă către învățământul direct și din acest punct de vedere deoarece, în cazul cursurilor online, majoritatea timpului se stă pe scaun privind un ecran, lucru care determină dureri de spate și de ochi. Postura trebuie constant corectată și, în ce ne privește, lucrăm din picioare chiar și în cazul cursurilor mai lungi. De asemenea, în ambele cazuri, trebuie avută în vedere o hidratare corespunzătoare. Marea majoritate a respondenților au precizat că, deși efortul fizic este mai mare în offline, totuși oboseala se instalează mai repede și este mai mare în online, unde scade rezistența la efort, toate abilitățile fizice se diminuează consistent, acuitatea simțurilor scade. Este interesant, pe de altă parte, că doar unul dintre studenți s-a referit la dezavantajul în offline și avantajul în online determinat de criza pandemică (măști, distanțare și dezinfectare, pe de o parte, carantină și învățământ prin mijloace audio-vizuale pe de altă parte). Probabil pentru că este deja un cadru general, de la sine înțeles sau pentru că pericolul nu era încă acut simțit (la momentul realizării chestionarului, încă nu avusese loc nicio contaminare în cadrul grupului de lucru).

Criteriul financiar – pe de o parte, pentru mediul online trebuie să ai posibilitatea de a plăti constant factura la internet, iar pentru offline îți trebuie bani pentru deplasarea la unitatea de învățământ și pentru masă. Dar acest ultim „dezavantaj” nu este luat

în considerare ca atare de niciunul dintre studenți.

Criteriul performanței tehnice – mijlocul de învățământ la dispoziție este propriul laptop (tabletă sau telefon), calitatea camerei de filmat este rar mulțumitoare, este doar suficientă. Căderile rețelei de internet afectează cursul major (provoacă pauze nedorite, poate survenite în momente total nepotrivite, în momente de acumulări sau când se petrece ceva inedit; căderile de rețea ale unuia dintre cursanți determină apoi o întârziere a cursului pentru a i se povesti acestuia ce a pierdut; dacă profesorul are probleme de conexiune, lucrurile sunt și mai complicate, evident, iar cursul se va întrerupe probabil în 99 % din cazuri; de aceea, în cazul cursurilor de arta actorului se lucrează în echipe ce cuprind atât cadre didactice universitare, cât și doctoranzi și masteranzi-pedagogi).

Criteriul managementului timpului – pe de o parte, în mediul online se economisește timpul dedicat drumului la facultate, pe de altă parte timpul petrecut la facultate aduce pentru toată lumea avantaje cuantificabile. Marea majoritate a studenților apreciază că în mediul online au mai mult timp pentru lectură și își exprimă îngrijorarea referitoare la faptul că primesc multe teme pe care, dacă s-ar lucra offline, nu știu dacă ar avea timp să le rezolve. În fapt, în offline au incomparabil mai puține teme, în timp ce în online, pentru că mijloacele tehnice încetinesc derularea cursului, profesorul dă anumite teme de rezolvat după curs, ca o completare (filmarea anumitor exerciții sau fotografierea anumitor teme de scris, cum ar fi „Dicteul”, și postarea lor pe grupul comun). Uneori aceste completări nu sunt neapărat necesare, dar ilustrează nevoia profesorului de a transmite studenților săi abilități și competențe cât mai aproape de cele dobândite în cazul participării directe la cursuri.

Criteriul accesibilității – în online foarte multă informație este la un click distanță pe internet, în învățământul direct studenții au însă acces la cunoștințele și experiența

profesorului, la schimbul de cunoștințe și experimentarea comună alături de ceilalți membrii ai grupului. Un reglaj ce a apărut necesar la cursurile face-to-face este legat de lipsa de răbdare a studenților care voiau să acumuleze repede, căutând constant obiectivele jocurilor, verbalizând întrebări legate de organizarea exercițiilor, chiar înainte de a le experimenta. Acest fapt se datora, pe de o parte, faptului că în online comunicarea profesor-student este mai ales verbală și că studenții au deja mentalitatea că totul se poate obține printr-un click. A fost necesar să amânăm teoretizarea (cu risc de intelectualizare excesivă) pentru a trăi și experimenta efectiv fiecare etapă a procesului de lucru. S-a reconfigurat un principiu pe care îl aflaseră deja, principiul lucrului cu concretul, în prezent, *aici și acum*, fără prejudecăți legate de *cum* rezolv o problemă, ci rezolvând-o efectiv. S-a accentuat faptul că, pentru o dezvoltare organică, procesul de lucru este mai important decât rezultatul (celebru principiu *Procesul, nu succesul*).

Totuși, din practica mea de aproape două semestre online la Masteratul de Pedagogii alternative centrate pe elev, unde studenții sunt mai în vârstă, evident, decât respondenții chestionarului, care sunt studenți de licență, am identificat două avantaje ale cursurilor online: pe de o parte, acest mediu a creat condițiile unei apropieri între profesor și student (am aflat lucruri despre aceștia pe care nu am fi avut când și cum să le discutăm altfel și ei au lucrat cu mai multă siguranță dintr-un anumit punct de vedere, cu mai multă deschidere), pe de altă parte, pentru studenții din țară cursul a fost mult mai accesibil, nemaifiind necesară deplasarea la București. Poate că acest mod de organizare a cursurilor este, în definitiv, mai potrivit unei specializări superioare, cum sunt studiile masterale și doctorale, mai degrabă decât studiilor de licență, în cazul concret al învățământului teatral.

Criteriul confortului personal – preferințele tuturor se îndreaptă către învățământul direct

și din acest punct de vedere, în ciuda confortului oferit de lucrul de acasă, de lipsa necesității deplasării, a îmbrăcămînții adecvate etc. Este mai „confortabil” fizic, psihic și emoțional să lucrezi într-un cadru fizic comun, să relaționezi direct cu ceilalți, să faci exerciții care implică mișcarea întregului corp. În fapt, studenții nu apreciază real lipsa grijii pentru propriul corp (îmbrăcăminte, igienă, antrenament) și nici aparentul confort dat de sedentarism. În unele cazuri, se specifică clar faptul că unii dintre studenți nu au suficient spațiu (pentru exercițiile ce presupun fizicalizare) sau intimitate pentru participarea la cursul online în bune condiții.

Criteriul experienței directe – respondenții chestionarului remarcă în diferite formulări faptul că ființei umane îi este specifică și necesară comunicarea efectivă, interacțiunea socială directă, *nemijlocită*. Ceea ce este esențial în teatru este tocmai „întâlnirea” între oameni, așa cum declară Peter Brook (1997), iar aceasta se produce cel mai eficient într-un spațiu fizic comun: „*Aș putea să iau orice spațiu gol și să-l numesc scenă goală. Un om traversează acest spațiu gol în timp ce altcineva îl privește și asta e tot ceea ce trebuie ca actul teatral să înceapă.*” (p. 17).

Criteriul dezvoltării cognitive – cu siguranță mediul online este propice transmiterii mai rapide și, din unele puncte de vedere, mai facile a informației și mare parte dintre studenți menționează faptul că majoritatea cursurilor teoretice se fac bine, chiar foarte bine în online, dar pentru cursurile practice acest tip de comunicare nu este propice deoarece procesul de învățământ nu este predare-preluare, ci „cercetare și descoperire, proces de autodescoperire și autocunoaștere, proces de inițiere” (Cojar 1998, p. 13). În plus, abilități precum atenția, concentrarea (cu urmărirea, dezvoltată prin exerciții specifice, a unor Puncte de concentrare pe termen lung), coordonarea (sincronizarea și promptitudinea), orientarea în spațiu și autoplasarea adecvată (inteligența spațială), chiar și abilitatea numerică (există jocuri specifice) și abilitatea verbală, sunt

mult mai bine dezvoltate prin intermediul experienței directe, prin interacțiune fizică și contact cu partenerii, cu obiectele, cu mediul în ansamblul său. Contactul direct, prin intermediul simțurilor, produce descoperiri valabile la nivel cerebral pentru că nu sunt exclusiv intelectuale, ci sunt dublate de implicarea inteligenței corporale și a celei emoționale. (Așa cum am precizat anterior, cel mai dificil reglaj necesar după o perioadă de studiu online a fost scoaterea efectivă a studenților dintr-un tip de intelectualizare excesivă care se instalase în circumstanțele date de lucrul intermediat tehnic.)

Criteriul dezvoltării emoționale – absolut toți respondenții au precizat ca principal avantaj al întâlnirilor offline față de online comunicarea, relaționarea, „conexiunea” cu ceilalți, empatia. Toate tipurile de inteligență emoțională sunt dezvoltate prin intermediul jocurilor teatrale și al exercițiilor de arta actorului, fie că se lucrează individual în cadrul grupului sau colectiv. „Tehnicile teatrului sunt tehnicile comunicării.” (Viola Spolin, 2014, p. 24) Educația teatrală este educație pentru cooperare („Teatrul este întotdeauna noi, niciodată eu.” Viola Spolin, 2014, p. 58). Rezistența la frustrare, de exemplu, este mult mai ușor de dobândit în lucrul direct deoarece presupune interacțiune umană în mai toate cazurile. „După un anumit timp” de studiu online scade capacitatea de exprimare a emoțiilor ceea ce induce treptat dezechilibre psiho-emoționale, se instalează anxietatea, chiar depresia, în timp ce în offline toată lumea beneficiază de energia care se naște din interacțiune și din activitatea comună.

Criteriul performanței artistice – în învățământul direct, simți mai degrabă că ești în cadrul unui grup de al cărui nivel aptitudinal te simți mândru (și în al cărui viitor profesional îți pui toate speranțele). Prin participarea comună la temele de rezolvat studentul poate atinge performanțe individuale în cadrul grupului, iar grupul per ansamblu își depășește zilnic performanțele zilei anterioare. Deși acumulările se produc în cazul ambelor forme

de învățământ, performanța este mai ușor de atins în offline unde sunt posibile exerciții ce scotează acest lucru, iar prezența și energia grupului sunt un plus incontestabil. Totuși, în ambele medii rămâne fundamentală, din punctul de vedere al calității experienței artistice, diferența între „evenimentul” real și cel formal sau simulat: în cele din urmă, „între *i se întâmplă* sau nu *i se întâmplă* nimic esențial stă deosebirea dintre adevăr și fals, între autenticitatea și artificialitatea actului scenic.” (Cojar 1998, p. 44)

Criteriul abilității generale de învățare (parte a abilităților cognitive) – predarea prin interacțiune în general (prin tehnici teatrale în special) stimulează abilitatea de a asimila informații noi, de a le reorganiza și de a opera cu acestea în rezolvarea de probleme. Studentul învață să învețe, este mai rezistent la distragere, are capacități sporite de operare și organizare a informației.

Criteriul dezvoltării creativității, al imaginației – este insuficient cercetat până în acest punct. Studenții au făcut referire destul de puțin la acest subiect, deși toate exercițiile de arta actorului, fie că sunt și fizice (în offline) sau cu accent pe verbalitate (în online), dezvoltă imaginația, capacitatea de a te pune în situații noi (imaginația substitutivă), sporesc creativitatea ca abilitate generală de reconfigurare și inovare. În cazul domeniilor artistice care lucrează cu mijloace didactice concrete, interacțiunea cu profesorul este esențială pentru coordonarea adecvată a creativității (studiul instrumentelor muzicale, desen, modelaj, design, pictură, sculptură, scenografie, arhitectură, construcția de păpuși și marionete etc. În domeniul cinematografic este esențială prezența unei echipe de filmare, a regizorului și apoi și reglajul profesorului pentru fiecare pas al procesului de realizare a unui film). Unul dintre studenții chestionați sesizează un pericol din acest punct de vedere: un dezavantaj în mediul online este „instalarea unei stări de monotonie ce distruge creativitatea studentului”.

Criteriul profesionalizării – mare parte dintre studenți au sesizat faptul că procesul

de învățământ este mai serios în offline, că ai ocazia consolidării și aprofundării cunoștințelor, a dobândirii unor competențe

reale și adecvate profesiei („simt că sunt student”/„că sunt la facultate”; „ce fel de actori o să fim cu facultatea online?”).

Concluzii

Învățământul online este și rămâne un înlocuitor al modalității directe de comunicare, un substitut cu funcție de second choice, cu dezavantaje multiple legate de calitatea procesului de învățământ în ansamblul său.

Probabil pe viitor se va opta pentru *hibridizarea offline-online*, dar acest lucru trebuie făcut numai pentru cursurile al căror conținut poate fi transmis și receptat astfel. Așadar, o eventuală hibridizare trebuie atent cercetată înainte de a fi aplicată pentru a evita erori cu efecte nocive pe termen lung. Educația, și implicit modalitățile prin care se realizează, este responsabilă de configurația viitorului omenirii.

O trecere integrală a **învățământului în mediul online** este exclusă cu totul deoarece ființa umană este eminentamente socială și se dezvoltă numai prin intermediul relaționării directe. Perioada aceasta de online-izare, în

ciuda beneficiilor ei de moment sau a unei adaptări satisfăcătoare din partea mediului educațional, profesori și elevi deopotrivă, este totuși doar un simulacru în comparație cu experiența directă. Senzația, în ciuda capacităților sporite de adaptare și creativitate pe care ni le-a solicitat, este cea a unei reclusii sau a unui experiment Second Life din care așteptăm cuminți și fără alternativă să ieșim, să trăim real din nou. Beneficiile învățării directe sunt inegalabile, tehnologia nu poate înlocui viața.

Cu toate acestea, încă nu putem ști ce ne rezervă viitorul, de aceea rămâne valabilă în același timp și concluzia conform căreia orice tip de comunicare este mai bun decât lipsa comunicării.

Referințe bibliografice:

1. ARHIP, Otte (2015) *Teoria comunicării*, Editura Junimea, Iași
2. ARMSTRONG, Dr. Thomas (2019) *Ești mai inteligent decât crezi*, Curtea Veche, București
3. BROOK, Peter (1997) *Spațiul gol*, traducere Marian Popescu, București, Editura UNITEXT
4. CERGHIT, Ioan (2008) *Sisteme de instruire alternative și complementare – Structuri, stiluri și strategii*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Polirom, Iași
5. CERGHIT, Ioan (2006) *Metode de învățământ*, Editura Polirom, Iași
6. COJAR, Ion (1998) *O poetică a artei actorului*, ediția a III-a, Editura Paideia în colaborare cu Unitext, București
7. CRISTEA, Sorin (2017) *Instruirea. Procesul de învățământ*, Didactica Publishing House, București
8. GARDNER, Howard (2015) *Inteligențe multiple*, Editura Sigma, București, 2015
9. MESSINGER, Joseph, MESSINGER, C., (2013/2014) *Cartea gesturilor. O gramatică gestuală completă, explicată și ilustrată*, Editura ALL, București
10. PÂNIȘOARĂ, Ion-Ovidiu (2006) *Comunicarea eficientă*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Polirom, Iași
11. SPOLIN, Viola (2008 ediția integrală, 2014 ediția prescurtată), *Improvizație pentru teatru*, trad. Mihaela Bețiu, UNATC Press, București
12. TRAN, Vasile, STĂNCIULESCU, Irina (2003) *Teoria comunicării*, Editura Comunicare.ro, București

Referințe online:

1. <https://www.sciencedirect.com/journal/computers-in-human-behavior/vol/62/suppl/C>
2. http://www.johnseelybrown.com/Growing_up_digital.pdf
3. <https://mgsii.files.wordpress.com/2014/02/curs4-limbajul-verbal-si-non-verbal-romana.pdf> (Dr. Codruța Popescu)
4. https://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity?language=ro

Mihaela Bețiu este conf. univ. dr. al Facultății de Teatru din UNATC „I.L. Caragiale” București, titularul cursului de Joc și improvizație din cadrul Masterului interdisciplinar PED-ArtE (colaborare UNATC – Universitatea din București), trainer, actriță de teatru, film și televiziune, colaborator al Teatrului Național Craiova, Teatrului „C.I. Nottara” și al Teatrului „Ion Creangă”, redactor-șef al revistei CONCEPT, expert colaborator MEN și CNEE, conducător științific pentru obținerea gradelor I și II în învățământul preuniversitar, traducătoarea ultimei ediții a manualului „Improvizație pentru teatru” de Viola Spolin (Unatc Press 2008 și 2014), editor de carte universitară. Și-a susținut teza de doctorat în 2008 cu tema „Actorul și performanța între normă și abatere”, a fost Director al Departamentului de Cercetare și prodecan al Facultății de Teatru (UNATC), trainer și expert pe termen lung în echipa de cercetare a proiectului european „Competențe în comunicare. Performanță în educație” (2010-2013). Cărți publicate: „Actorul între normă și abatere” (UNATC Press, 2020), „Ghidul candidatului la Actorie” (UNATC Press, 2016), „Elemente de analiza procesului scenic. Trei momente-cheie în pedagogia artei actorului: Andreea Perrucci, K.S. Stanislavski, Viola Spolin” (UNATC Press, 2019); co-autor în volumul „Shakespeare în studiul Artei Actorului” (2016).

Mihaela Bețiu is an Associate Professor, PhD, at the Theatre School of UNATC „I.L. Caragiale” Bucharest, holder of the Game and Improvisation course within the PED-ArtE interdisciplinary MA (collaboration UNATC – University of Bucharest), trainer, theatre, film and television actress, collaborator of the Craiova National Theatre, „C.I. Nottara” and „Ion Creangă” Theatre, editor-in-chief of the „Concept” academic journal, expert contributor for MEN and CNEE, scientific supervisor for first and second grades in pre-university education, translator of the last edition of „Improvisation for the Theater” by Viola Spolin (UNATC Press 2008, 2014), academic books editor. She successfully defended in 2008 her PhD thesis entitled „The Actor and Performance between Norm and Deviation”, she was Director of the Research Department and Vice-Dean of the Theatre School (UNATC), trainer and long-term expert for the European Project „Communication Skills. Performance in Education” (2010-2013). Published books: „Actor between Norm and Deviation” (UNATC Press, 2020), „The Acting Candidate’s Guide” (UNATC Press, 2016), „Elements of Stage Process Analysis. Three Key Moments in Acting Pedagogy: Andreea Perrucci, K.S. Stanislavski, Viola Spolin” (UNATC Press, 2019); co-author of „Shakespeare in the Study of the Actor’s Art” (2016).